

Отже, однією з найважливіших характеристик поняття правової культури, є те, що вона пов'язується насамперед з правовою активністю особи. Правова культура є якісним показником правової системи, забезпечує її функціонування та розвиток.

Література

1. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія / ред. Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк – Х.: Право, 2007. – 248 с.
2. Комаров С. А. Общая теория государства и права: Курс лекций / С.А. Комаров. – М.: – 1996. – 314 с.
3. Семитко А.П. Правовая культура социалистического общества: сущность, противоречия, прогресс. / А.П. Семитко. – Свердловск : Изд-во Урал. Ун-та, – 1990. – 172 с.
4. Шемшученко Ю. С. Правова культура / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол : Ю. С. Шемшученко [відп. ред.] та ін. – К. : 2003. – Т. 5 : П-С. – С. 37.
5. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави : автореф. дис... канд. юрид. наук; спец. 12.00.01 / І. В. Осика; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2004. – 20 с.

УДК 2-184 (043.2)

Пайда Ю.Ю.,

здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

РЕЛІГІЯ ЯК СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Значний доробок у розуміння сутності релігії з позицій матеріалістичної діалектики внесено представниками так званої марксистської школи. К. Маркс, наприклад, у роботі "До критики гегелівської філософії права" дає влучну філософську характеристику цього явища, говорячи, що "релігія є самосвідомість і самовідчуження людини, яка або ще не знайшла себе, або вже знову себе втратила. Але людина – не абстрактна істота, яка десь поза світом живе. Людина – це світ людини, держава, суспільство. Ця держава, це суспільство породжують релігію, неправдивий світогляд, бо самі вони – неправдивий світ. Релігія є за-

гальна теорія всього світу, його енциклопедичний компендіум, його логіка в популярній формі, його спіритуалістичне *point d'honneur* (питання честі), його ентузіазм, його моральна санкція, його урочисте доповнення, його всезагальна основа для заспокоєння і виправдання" [1, с. 384].

З цього та інших визначень релігії класиками марксизму можна виокремити ряд соціально-філософських принципів аналізу даного феномена, якими керуються і сьогодні науки з суспільствознавства. А саме:

- у релігії немає "особистого". Її витoki знаходяться в реальному бутті. Для подолання релігійності необхідно створити таке буттєве становище, яке б не породжувало будь-яких ілюзій. "Скасування релігії як ілюзорного щастя народу, – писав К.Маркс, – є вимога його дійсного щастя" [1, с. 385];
- релігія є частиною суспільної та індивідуальної свідомості, фантастичною формою відображення дійсності;
- релігія, як соціальне явище, має історичну природу. Це означає, що дане явище являє собою породження не вічних, а перехідних соціальних умов;
- у результаті релігійності у свідомості людей віддзеркалюються земні сили, що набувають вигляду неземних;
- у релігійній свідомості світ, що оточує людину, має реальну, земну і нереальну, неземну основу;
- релігія – це певна система знань, ідеологія, моральний і правовий кодекс, пласт культури, сфера для задоволення людей у період їх відчуження від реального життя тощо.

Однак, з позицій сьогодення, не все, що напрацьовано марксистською наукою, є істиною в останній інстанції. Наприклад, марксистське вчення виходило з того, що релігія, як історичне явище, має свій початок і свій кінець, що вона помре своєю природною смертю [2, с. 112]. З автором цієї ідеї можна посперечатися. Адже односторонній Ф. Енгельс К. Маркс відзначав, що релігія сама по собі позбавлена змісту, її витoki знаходяться не на небі, а на землі. Це ж підтверджує і відома теза К. Маркса про те, що "релігійне почуття" саме є суспільним продуктом, сукупністю усіх суспільних відносин [3, с. 265]. Знищити ж перевернену реальність, вираженням якої є релігія, неможливо. Труднощі, суперечності, через наявність, усунення, розв'язання яких завжди розвивається будь-яке суспільство, живлять, як відомо, релігію. Треба мати також на увазі, що крім соціального, вона має гносеологічне (пов'язане зі склад-

ністю самого процесу пізнання дійсності) та психологічне (як індивідуальне для кожної людини, так і характерне у цілому для суспільства) підґрунтя. А воно є одвічним супутником людини, суспільства. Слушним щодо доказу "вічності" релігії є й зауваження німецького релігієзнавця Д. Гольдшміта, який писав: "Релігія існувала й існуватиме в усіх суспільствах в усі часи ... Люди потребують бога, щоб ритуалізувати свій життєвий шлях. Бог ніколи не помре. Людина не дасть йому померти" [4, с. 8]. Заперечити даний висновок неможливо, адже кращого символу, ідеалу, аніж Бог, людство поки що для себе не знайшло.

Релігійний феномен здавна розглядався і багатьма конкретними науками так званого світського релігієзнавчого напрямку – соціологією, психологією, історією релігії тощо. Підійти до такого розгляду було не просто. Адже релігія на відміну від інших об'єктивних явищ (предметів), у зв'язку зі своєю особливою "божественною природою", вважалась "іраціональною", недоступною для наукового аналізу. Але революція тут відбулась і не безуспішно.

Свого часу німецький соціолог М. Вебер започаткував вивчення ролі протестантської етики в генезисі західноєвропейського капіталізму. Його фундаментальна праця "Протестантська етика і дух капіталізму" [5] викликала до життя цілу низку досліджень, пов'язаних з аналізом "господарської ролі" світових релігій, виявлення соціальних функцій релігії, її місця в культурі, а також сучасних форм релігійності. Важливість появи соціологічного підходу до релігії полягає і в тому, що сучасна теологія не відсторонюється від соціології, а навпаки, намагається взяти її на озброєння. Відбувається соціологізація теології. А отже з'являється можливість світоглядного і теоретичного діалогу між світською гуманістичною думкою і різними течіями теології, а також відповідних спільних практичних дій.

У працях М. Вебера отримали подальший розвиток ідеї та висновки, які розробив французький мислитель Е. Дюркгейм [6]. Так, останній вважав релігію соціальним феноменом, який практично сьогодні важко заперечити. Загальні вірування, цінності та практичні життєві орієнтації релігії великий вчений розглядав як основу суспільного організму, що дозволяють соціуму функціонувати у вигляді певної цілісності. Саме тому призначення релігії у такій же мірі, як і моралі та права. Е. Дюркгейм вбачав у забезпеченні нею соціальної рівноваги, яка постійно порушується різними суспільними імпульсами і зрушеннями. Якщо релігія не спроможна підтримувати такий баланс, вона, на думку соціолога,

замінюється іншими релігійними утвореннями. Правда, зазначимо, що даний висновок, очевидно, більш прийнятний і важливий для демократичного суспільства. В антагоністичному суспільстві релігія, а точніше церква, нерідко виступає в ролі "служниці" експлуататорських класів і може на їх користь стримувати прогресивні зміни. Взагалі ж розуміння Е. Дюркгеймом релігії як інтегруючої сили та стимулятора суспільного розвитку (що також знайшло обґрунтування в його працях) – це вагомий внесок в скарбницю академічного релігієзнавства та філософської науки в цілому.

Релігія є не тільки соціальним, але й психологічним явищем. Це важлива складова внутрішнього емоційно-вольового і духовного життя віруючої людини. Саме на дану сторону релігії роблять акцент у своїх дослідженнях представники психології релігії.

У психології релігії важливе місце займає психоаналітичний напрямок, представлений роботами З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фромма [7]. Так, у наукових працях З. Фрейда висвітлені важливі питання побудови внутрішнього світу особистості, її спонукань і переживань, конфліктів між бажаннями і почуттям обов'язку, розкриті причини душевних стресів, ілюзійних уявлень людини про саму себе та її оточення. В релігії З. Фрейд вбачав "арсенал уявлень", що породжені потребою зробити людську безпомічність менш болісною як для неї самої, так і для суспільства.

На нашу думку, теоретичні розробки психологів релігії мають велике значення в аспекті пізнання механізму психологічного впливу цього явища на соціум та людину. Загальновідомо, що для стабілізації та еволюційного розвитку суспільства потрібні певні духовні, моральні та психологічні засади. В непростий для України час – в період кризових явищ в економіці, політичних розбіжностей, зламу старої та відсутності нової ідеології – помітна тенденція до зростання астеничного стану суспільства, що проявляється в поширенні масштабів злочинності, наркоманії, неврологічних розладів здоров'я тощо. В таких умовах релігія може виконувати "лікувальну" місію, розчиняти особисті неврози і пом'якшувати або "знімати" соціальні негаразди.

Але слід наголосити, що у психології релігії є й "зворотний бік медалі" – релігія не тільки може стабілізувати, але й дестабілізувати психіку церковних прихожан, що наочно видно на прикладах діяльності окремих конфесій, тоталітарних сект, новітніх нетрадиційних церковних структур. Все це вимагає глибокого об'єктивного наукового вивчен-

ня даної сторони релігії, вироблення відповідних рекомендацій як законодавчого, так і організаційного порядку. У людини, зазначав З. Фрейд, у процесі її життєдіяльності під впливом суспільного оточення, яке постійно контролює індивіда, пред'являючи йому певні табу, розвиваються почуття страху і провини з невідворотною появою неврозу. Таку хворобу він порівнює з індивідуальною релігійністю, а релігію в цілому називає "універсальним колективним неврозом". Тобто, З. Фрейд виводить ідею бога, звертаючись до так званого Едіпового комплексу, із пригнічених бажань людини, які витіснені в підсвідому сферу душі [7].

Теологи і священнослужителі намагаються використати психоаналіз З. Фрейда як для теоретичного обґрунтування необхідності релігії у житті людини і суспільства, так і в практичній релігійній психотерапії. Існує парадокс: вільнодумець і раціоналіст З. Фрейд за допомогою представників теологічної традиції сам, не бажаючи цього, зайняв місце "апостола психоаналітичного евангелія".

Згідно з теорією психоаналітика К. Юнга релігія допомагає людям, які відчують потребу в доступі до таємного і символічного, тобто відіграє важливу роль, насамперед, у художній творчості. На думку представника психоаналітичного напрямку Е. Фромма, релігійний досвід не обов'язково може бути пов'язаний з теїзмом. Ідею бога він розглядає як символічну і створює свою концепцію "нової теології" [7, с. 3]. Релігійність вбачається ним в будь-якому служінні ідеалам незалежно від того, кому поклоняється людина: чи ідолам, богам і святим, чи вождям, класу, нації, партії або своєму успіху, багатству і силі.

Література

1. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Київ: Видавництво політичної літератури України, 1964. – Т. 1. – С. 384-397.
2. Ильин Н.А. О противлении злу силою // Путь к очевидности. – Москва: Мысль, 1993. – С. 5-132.
3. Маркс К. Тезисы о Фейербахе / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – 2-е изд. Москва: Мысль, 1976. – Т. 42. – С. 264-266.
4. Білько Т. Молодь ставить перед церквою вічні запитання // Урядовий кур'єр, 4 серпня 2005 р. – № 139. – С. 8-9.
5. Див.: Вебер М. Избранные произведения: пер. с нем. / сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова. – Москва: Прогресс, 1990. – 808 с.
6. Див.: Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. – Москва: Наука, 1991. – 575 с.

7. Див.: Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции. – Москва: Наука, 1991. – 472 с.; Юнг К. Избранное: пер. с нем. – Минск, 1998. – 443 с.; Фромм Э. Иметь или быть?: пер. с англ. / общ. ред. и посл. В.И. Добренко. – 2-е изд., доп. – Москва: Прогресс, 1990. – 215 с.

УДК 342.7(043.2)

Пильгун Н.В.,
к.ю.н., доцент,
Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Державна влада, що визнає право, і одночасно обмежена ним, вважається справедливою державою. Глибинна суть правової держави визначена принципами її становлення та розвитку. Функціональний зміст сучасної правової держави полягає у реалізації прав та свобод людини і громадянина, що є соціальною цінністю всього людства, вдалим сполученням загальнолюдських і державних інтересів. Правова держава є демократичною державою, де забезпечується панування права, та можливість у рамках закону відстоювати і пропагувати свої погляди і переконання.

Отже, правова держава – це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечується максимальне здійснення, охорона і захист основних прав людини і громадянина. Пріоритет громадянина в його відношенні з державою має бути на першому місці, тому має існувати рівний доступ до участі в політичному житті всіх напрямків в системі державотворення. Правова держава обмежена правом, виходить із верховенства права, діє строго у визначених межах, відповідальна перед громадянами та забезпечує соціальну і правову захищеність громадян. На основі правових принципів формується правосвідомість людини, тому пріоритет прав людини перед правами будь-якої спільноти, прав народу перед правами держави, є визначальним питанням в сфері захисту інтересів особистості та підтримання людської гідності. Сутність правової держави ще полягає і у тому, що ті особи, які при владі мають теж дотримуватися норм права, цим самим підтримується авторитет держави та цінність людини як такої.

Останнім часом в Україні на даному етапі розвитку державності, є